

PRZESTĘPSTWO FAŁSZERSTWA ZABYTKU

Falszowanie dzieł sztuki ma równie długą historię jak kolekcjonerstwo. Proceder ten wiąże się bowiem, co oczywiste, z popytem i ceną na określenie dobra kultury¹.

W dzisiejszym świecie fałszuje się praktycznie wszystko to, za co kolekcjoner jest skłonny zapłacić: meble, zegary, figurki, koronki, dywany, rzeźby, monety, znaczki czy obrazy, które zdecydowanie najczęściej są przedmiotem kryminalistycznych badań laboratoryjnych². Coraz powszechniej podejmuje się próby stworzenia imitacji, np. oryginalnej ozdoby, ceramiki bądź militariów, które mają „udawać” zabytki archeologiczne³.

Przed 2006 r. w doktrynie zauważono, iż zarówno w kodeksie karnym, jak i w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami brak jest przepisów, które pozwalałyby skutecznie zwalczać działalność fałszerzy. Od wielu lat w środowisku antykwaryuszy sygnalizowano to niebezpieczne zjawisko, brak odpowiednich przepisów uniemożliwiał bowiem zatrzymywanie i „zdejbowanie” z obiegu rynkowego fałszywych dzieł sztuki. Podnoszono, że jest to poważny mankament, który bezwzględnie wykorzystują przestępcy⁴.

Oceniając stan prawny sprzed nowelizacji Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dokonanej w 2006 r. należy stwierdzić, iż rzeczywiście istniała luka, którą mogli wykorzystywać przestępcy. Karalne, co do zasady, nie było podrobienie ani przerobienie zabytku (o wyjątku w postaci podrobienia lub przerobienia obrazu jest mowa w dalszej części artykułu), ale doprowadzenie innej osoby do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem za pomocą wprowadzenia jej w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania, co podlegało karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat (przestępstwo oszustwa – art. 286 par. 1 kodeksu karnego)⁵. Artykuł 286 par. 1 kodeksu karnego (dalej k.k.) miał zastosowanie m.in. w przypadku, gdy osoba oferowała sprzedaż rzeczy niebędącej zabytkiem,

wmawiając kupującemu, że jest to zabytek, albo nie wyprowadzając kupującego z błędnego przekonania, że rzecz zabytkiem jest. Również kwalifikacja z art. 286 par. 1 k.k. odnosiła się do sytuacji, gdy sprzedający oferował zabytek, wmawiając kupującemu, iż jest to inny zabytek, albo nie wyprowadzając go z błędnego przekonania, że oferowany zabytek jest innym zabytkiem.

Należy zaznaczyć, iż przestępstwo oszustwa popełnione było zarówno, gdy zabytek oferowany kupującemu był wcześniej podrobiony lub przerobiony, jak i gdy nie dokonywano żadnej fizycznej ingerencji w rzecz, tylko wprowadzano w błąd kupującego (albo wyzyskiwano jego błąd) co do wyobrażenia o rzeczywistości.

Przedstawiając schemat przestępczego proceduru oszustwa, w przypadku gdy zabytek był wcześniej podrobiony/przerobiony, należy wyróżnić trzy etapy:

- podrobienie lub przerobienie zabytku;
- nawiązanie kontaktu z kupującym (oczywiście osoba podrabiająca/przerabiająca zabytek nie musi być tą samą osobą, która oferuje do sprzedaży podrobiony/przerobiony zabytek⁶);
- dokonanie transakcji.

Rozpatrując powyższe etapy – w odniesieniu do stanu prawnego sprzed nowelizacji z 2006 r. – trzeba zaznaczyć, iż etap 1., polegający na podrobieniu lub przerobieniu zabytku w celu jego zbycia, stanowił, z punktu widzenia prawa karnego, przygotowanie do przestępstwa oszustwa, które było niekaralne (arg. *a contrario* z art. 16 par. 2 k.k.).

Etap 2., w którym dochodzi do nawiązania kontaktu z kupującym, stanowi usiłowanie przestępstwa oszustwa karalne w granicach przewidzianych dla danego przestępstwa (powoduje to możliwość wymierzenia sprawcy kary pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat).

Etap 3., w którym następuje doprowadzenie kupującego do niekorzystnego rozporządzenia mieniem, oznacza dokonanie przestępstwa.

Odnosząc się jeszcze do stanu prawnego istniejącego przed wejściem w życie art. 109a Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, należałoby omówić sytuację, gdy podrobiono/przerobiono obraz, który jednocześnie był zabytkiem.

Kodeks karny penalizuje podrobienie lub przerobienie dokumentu (zob. art. 270 par. 1 k.k.) zagrożone karą grzywny, karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Definicję dokumentu zawiera art. 115 par. 14 k.k., który stanowi, iż dokumentem jest każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne. W doktrynie wskazywano, że o ile samo podrobienie lub przerobienie obrazu nie podpada pod art. 270 par. 1 k.k., gdyż obraz nie jest dokumentem⁷, to już art. 270 par. 1 k.k. znajduje zastosowanie w sytuacji, gdy podrobiono/przerobiono sygnaturę (podpis twórcy lub zastępujący go znak symboliczny oraz niekiedy datę), gdyż sygnatura stanowi dokument w rozumieniu prawa karnego⁸.

Przechodząc do obecnego stanu prawnego, należy wskazać, iż ustawą z dnia 24 lutego 2006 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁹ do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹⁰ dodano m.in. art. 109a w brzmieniu: „Kto podrabia lub przerabia zabytek w celu użycia go w obrocie zabytkami, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”¹¹.

W uzasadnieniu projektu nowelizacji¹² czytamy, że „w przepisach karnych wprowadzono dodatkowy przepis art. 109a penalizujący przestępstwa związane z fałszowaniem zabytków i wprowadzaniem ich do obiegu w celu osiągnięcia korzyści materialnych. Kwestia ta nie była dotychczas uregulowana zarówno w kodeksie karnym, jak i ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Natomiast postulat wprowadzenia odpowiedzialności karnej dla osób dokonujących tego rodzaju przestępstw był wielokrotnie podnoszony przez środowisko antykwariuszy oraz osoby kolekcjonujące zabytki”.

Dokonując wykładni tego artykułu, w pierwszej kolejności należy wskazać, co oznaczają słowa „podrabia” i „przerabia”?

Według definicji zawartej w „Słowniku języka polskiego” „podrobić” oznacza wykonać imitację jakiejś rzeczy mającą uchodzić za oryginał, sfalszować coś; wykonać drugi egzemplarz jakiegoś przedmiotu po

to, żeby się nim nielegalnie posługiwać¹³. Natomiast „przerobić” oznacza opracować coś powtórnie, zmienić kształt, formę czegoś, dostosowując do nowego przeznaczenia; wykonać jakiś przedmiot z innego¹⁴.

Zarówno znamię czasownikowe „podrabia”, jak i „przerabia” znane są polskiemu prawu karnemu. Posługuje się nimi obecnie obowiązujący kodeks karny, m.in. w art. 270 par. 1 k.k. (podrobienie lub przerobienie dokumentu)¹⁵.

Według R. Górala „podrabia” na gruncie przepisu art. 270 par. 1 k.k. znaczy sporządza dokument na nowo, z zachowaniem pozorów jego autentyczności, w sposób stwarzający wrażenie, jakby pochodził od organu czy osoby, w której imieniu został sporządzony; natomiast „przerabia” – przekształca już istniejący przez nadanie mu treści innej od pierwotnej¹⁶. Ważne jest stwierdzenie, iż czynność przerabiania odnosi się do autentycznego dokumentu¹⁷. Podkreśla to J. Piórkowska-Flieger, która podnosi, iż w przypadku podrobienia dokumentu sprawca oddziałuje na przedmioty niebędące dokumentami, którym przez swoje działanie nadaje pozornie taki charakter, a w wyniku czynu sprawcy nie powstaje dokument, ale imitacja dokumentu; natomiast przedmiotem działania sprawcy w przypadku przerobienia jest autentyczny dokument, a nie imitacja dokumentu¹⁸.

Z kolei w sztuce fałszerstwem określa się zarówno stylistyczną przeróbkę, np. rzeźby renesansowej w późnorennesansową, jak i stworzenie zupełnie nowego dzieła, np. malarzkiego, pod styl i formy znanego mistrza¹⁹. Z punktu widzenia prawa karnego pierwsza czynność będzie przerobieniem zabytku, druga zaś jego podrobieniem.

Biorąc pod uwagę powyższe, podrobieniem zabytku będzie nadanie przedmiotowi (niebędącemu zabytkiem) pozornie charakteru zabytku, w wyniku czego powstanie imitacja zabytku mająca uchodzić za zabytek. Przez podrobienie należy rozumieć wykonanie przedmiotu polegające na zachowaniu pozorów, że jest on autentycznym dziełem podrabianego twórcy²⁰.

Przerobienie zabytku będzie polegało na nadaniu mu innego wyglądu od pierwotnego²¹. Może wiązać się to z uszkodzeniem zabytku.

Pojęcie „przerabia” nie zawiera w sobie warunku trwałości lub nieusuwalności zmian²².

Należy wyraźnie podkreślić fakt, że podrobienie/przerobienie zabytku karalne będzie dopiero wtedy, gdy sprawca działał w celu użycia podrobionego/przerobionego zabytku w obrocie zabytkami, np. sprzedaży, zamiany, ale już nie darowizny.

Zatem nie popełni przestępstwa z art. 109a osoba, która podrabia/przerabia zabytek i czyni to w celu np. pokazania swoich umiejętności, dołączenia podrobionego/przerobionego zabytku do własnej kolekcji, dokonania darowizny, a nawet dokonania sprzedaży, ale z zamiarem poinformowania nabywcy, że kupuje on zabytek, który jest podrobiony/przerobiony. Przepis wymaga, aby sprawca podrobił/przerobił zabytek po to, aby użyć go w obrocie zabytkami (czyli de facto trzeba udowodnić sprawcy, że celem podrobienia/przerobienia zabytku było używanie go w obrocie zabytkami przy jednoczesnym zatajeniu przez sprawcę faktu, iż jest to zabytek podrobiony/przerobiony). Stanowiąc może to duży problem

dla organów ścigania, które ten cel będą musiały sprawcy udowodnić, i przypuszczalnie sprawi, iż przepis ten nie będzie wykorzystywany w praktyce²³.

Mgr Bartłomiej Gadecki, absolwent Podyplomowych Studiów Problematyki Zorganizowanej Przestępczości i Terroryzmu na Uniwersytecie Warszawskim oraz Podyplomowych Studiów Prawa Handlowego na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, jest aplikantem Prokuratury Rejonowej w Ostródzie.

Przypisy

1. J. Świeczyński, *Grabieżcy kultury i fałszerze sztuki*, Warszawa 1986, s. 189; zob. również: B. Innes, *Falszerstwa i oszustwa*, Warszawa 2006, s. 41 i nast.; F. Arnau, *Sztuka fałszerzy – fałszerze sztuki: trzydzieści wieków antykwarskich mistyfikacji*, Wrocław 1966, s. 31.
2. P. Rybicki, *Techniczno-kryminalistyczne badania dzieł sztuki*, (w:) *Prawnokarna ochrona dziedzictwa kultury. Materiały z konferencji. Gdańsk, 30 maja – 1 czerwca 2005 r.*, Zakamycze 2006, s. 167.
3. M. Trzeciński, *Prawnokarne i kryminalistyczne aspekty przestępstw popełnianych na stanowiskach archeologicznych*, (w:) *Prawnokarna ochrona...*, jw., s. 189.
4. P. Ogrodzki, *Przestępczość przeciwko zabytkom (współpraca organów ścigania z instytucjami kultury i służbą ochrony zabytków w jej zwalczaniu)*, (w:) *Prawnokarna ochrona...*, jw., s. 117; J. Świeczyński, jw., s. 190.
5. Art. 286 kodeksu karnego, Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553); K. Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Warszawa 2007, s. 208; szerzej na temat przestępstwa oszustwa zob.: T. Oczkowski, *Oszustwo jako przestępstwo majątkowe i gospodarcze*, Zakamycze 2004.
6. F. Arnau, jw., s. 19.
7. Zob. np.: T. Dukiet-Nagórska, T. Widła, *Odpowiedzialność karna za sfalszowanie obrazu*, „Nowe Prawo”, 1980, nr 4, s. 7; M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Darul, L. Stępka, *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 2005, s. 64 i 557; M. Kulik (w:) *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, pod red. M. Mozgawy, Zakamycze 2006, s. 238.
8. T. Dukiet-Nagórska, T. Widła, jw., s. 10; M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Darul, L. Stępka, jw., s. 64 i 557; jednakże odmiennie M. Kulik (w:) *Kodeks...*, jw., s. 238; J. Piórkowska-Flieger, *Falsz dokumentu w polskim prawie karnym*, Zakamycze 2004, s. 196-197; na temat sygnatury zob. także: M. Morka, *Kilka uwag o wartości sygnatur oraz pisaniu ekspertyz*, (w:) *Falsyfikaty dzieł sztuki w zbiorach polskich. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej 21-22 maja 1999 roku przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Oddział Warszawski Stowarzyszenia Historyków Sztuki i Zamek Królewski w Warszawie*, Warszawa 2001, s. 250-269.
9. Dz.U. z 2006 r., Nr 50, poz. 362.
10. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568).
11. Na marginesie należy zwrócić uwagę, że już w 1980 r. w doktrynie postulowano, aby art. 265 par. 1 k.k. (z 1969 r., Dz.U. z 1969 r., Nr 13, poz. 94 – obecnie art. 270 par. 1 k.k.) – przestępstwo fałszu dokumentu – miał brzmienie: „kto w celu użycia za autentyczny podrabia lub przerabia dokument lub dzieło sztuki albo takiego dokumentu lub dzieła sztuki jako autentycznego używa”. Alternatywnie zgłoszono postulat uzupełnienia ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach przepisem o zbliżonym brzmieniu. Zob.: T. Dukiet-Nagórska, T. Widła, jw., s. 15. Postulat ten na realizację czekał ponad ćwierć wieku.
12. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Druk nr 50, dostępny na stronie internetowej: www.senat.gov.pl
13. *Słownik języka polskiego*, t. II, Warszawa 1979, s. 745.
14. Tamże, s. 1000.
15. W kodeksie karnym z 1969 r. był to art. 265 par. 1 k.k., natomiast w kodeksie karnym z 1932 r. (Dz.U. z 1932 r., Nr 60, poz. 571 – Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny) art. 187 k.k. W obecnym kodeksie karnym znamię „podrabia” i „przerabia” występuje także w art. 306 k.k., art. 310 par. 1 k.k., art. 313 par. 1 k.k., art. 314 k.k., art. 315 par. 1 k.k.
16. R. Góral, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1998, s. 353; L. Peiper, *Komentarz do kodeksu karnego, prawa o wykroczeniach i przepisów wprowadzających wraz z niektórymi ustawami dodatkowymi i wzorami orzeczeń do prawa o wykroczeniach*, Kraków 1933, s. 525; W. Wróbel (w:) *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. II, pod red. A. Zolla, wyd. 2, Zakamycze 2006, s. 1320-1323; I. Andrejew, *Kodeks karny. Krótki komentarz*, wyd. 2, Warszawa 1978, s. 192; J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1987, s. 448; R. Zawłocki (w:) *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, pod red. A. Wąska, wyd. 3, Warszawa 2006, s. 668-673; A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2005, s. 560-561.
17. R. Zawłocki (w:) *Kodeks...*, jw., s. 672; A. Marek, jw., s. 561; O. Chybiński (w:) *Prawo karne. Część szczególna*, pod red. W. Świdły, Wrocław 1980, s. 530; zob. także: wyrok SN z dnia

5 września 2000 r., II KKN 569/97, „LexPolonica”, nr 351820; wyrok SN z dnia 5 marca 2003 r., III KKN 165/2001, „LexPolonica”, nr 369470.

18. J. Piórkowska-Flieger, *iw.*, s. 274-275.

19. J. Świeczyński, *iw.*, s. 190.

20. Zob.: W. Kotowski, B. Kurzępa, *Przestępstwa pozakodeksowe. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 612.

21. Tamże, s. 612.

22. Por. orzecznictwo do art. 270 par. 1 k.k.; postanowienie SN z dnia 19 marca 2003 r., III KKN 207/2001, „LexPolonica”, nr 369536.

23. K. Zeidler, *Nowe przestępstwa w systemie karnoprawnej ochrony dziedzictwa kultury*, „Ochrona Zabytków”, 2006, nr 4, s. 66; tenże, *Zanim ustawa pokryje się patyną*, „Rzeczpospolita” z dnia 31.10.2005 r., www.rzeczpospolita.pl

THE CRIME OF FORGING A HISTORICAL MONUMENT

In the present-day world practically everything which a collector is willing to pay for can be forged. Prior to 2006 the suitable doctrine noticed that both the penal code and the Statute on the protection of historical monuments lack pertinent regulations that would make it possible to effectively combat art forgery. Neither the redesigning nor the counterfeiting of a monument were punishable, and only the stage of inciting a person to an unfavourable use of his own property or that of another by misleading that person or the exploitation of an error or the incapacity for a suitable comprehension of the undertaken activity, was penalised by imprisonment (six months to eight years for the crime of counterfeiting). The sole exception was the forging of a signature on a painting, which is simultaneously an historical monument, since from the viewpoint of penal law such a signature constitutes a document. Felonies of this category are dealt with in article 270, paragraph 1 of the penal code.

The Statute of 24 February 2006 on changing the Statute on the protection of historical monuments

has been supplemented with, i.a. article 109a on the counterfeiting or forging of monuments and introducing a fine, imprisonment up to two years, or the limitation of freedom. According to the cited article, the act of counterfeiting an historical monument consists of endowing an object that is not a monument with the appearance of a monument, thus producing an imitation pretending to be an historical monument. This crime is to be understood as the production of an object while maintaining appearances that it is an authentic work of the given author. The redesigning of a monument consists of granting it an appearance different from the original, which could entail damaging the monument.

Both crimes will be punishable, however, only in those instances when the perpetrator acted in order to use the monument for the purposes of trafficking in historical monuments, which could constitute a considerable problem for the prosecuting agencies, compelled to prove such an intention on the part of the felon.